

Ikonografija svetaca zaštitnika hrvatskih gradova (odabrani primjeri)

Mrakovčić, Dora

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:462653>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet u Rijeci

Odsjek za povijest umjetnosti

Mentorica: dr.sc. Marina Vicelja Matijašić, red.prof.

Studentica: Dora Mrakovčić

IKONOGRAFIJA SVETACA ZAŠTITNIKA HRVATSKIH GRADOVA
(ODABRANI PRIMJERI)

završni rad

Rijeka, rujan 2017. godine

Sadržaj

Sažetak.....	3
Uvod	4
1. Titular	5
1.1. Relikvije	5
2. Sveci zaštitnici hrvatskih gradova.....	7
2.1. Sveta Eufemija	7
2.2. Sveti Toma	9
2.3. Sveti Jakov	11
2.4. Sveti Vid.....	12
2.5. Sveti Juraj.....	14
2.6. Sveti Krševan	17
2.7. Sveti Rok	18
2.8. Sveti Nikola	20
2.9. Sveti Dujam.....	23
2.10. Sveti Vlaho	25
Zaključak.....	28
Literatura	29
Popis priloga	31

Sažetak

U ovome radu opisan će se deset svetaca zaštitnika hrvatskih gradova. Na početku samoga rada dana je definicija patronata te relikvija. Patron ili titular jest božanska osoba, svetac ili misterij čije ime nosi mjesto ili crkva, a relikvije su čitavo tijelo, jedan dio tijela, čestica nekog sveca, predmeti koji su sa svecem bili u vezi ili sredstva kojima su mučeni. Sveci su prvenstveno prikazani opisom mučeništva i ikonografskom analizom koja nam daje dublje značenje ili sadržaj onog što je prikazano na umjetničkom djelu. Prvo je opisana sveta Eufemija, zaštitnica grada Rovinja. Sv. Eufemija je kršćanska mučenica koja je živjela krajem 3., početkom 4. stoljeća. Drugi opisani svetac je sveti Toma, zaštitnik grada Pule. Sv. Toma apostol bio je jedan od Kristovih učenika te je poznat pod nazivom "nevjerni Toma". Treći izabrani svetac je sveti Jakov, zaštitnik grada Opatije. Sv. Jakov bio je jedan od Isusovih dvanaest apostola te je poznat kao zaštitnik Španjolske. Poslije sv. Jakova opisan je sveti Vid, zaštitnik grada Rijeke. Sv. Vid je je kršćanski mučenik koji je živio krajem 3., početkom 4. stoljeća. Sv. Vid je zaštitnik glumaca, plesača i epileptičara. U slavenskim je zemljama i zaštitnik ljudskog vida. Nakon sv. Vida, opisan je sveti Juraj, zaštitnik grada Senja. Sv. Juraj bio je vojnik u vojski cara Dioklecijana te je umro mučeničkom smrću 303. godine. Zaštitnik je mnogih europskih gradova i država te je uvršten u četrnaest svetih pomoćnika. Poslije sv. Jurja opisan je sveti Krševan, zaštitnik grada Zadra. Sv. Krševan bio je rimski vitez koji je živio u 3. stoljeću. Poslije njega opisan je sveti Rok, zaštitnik grada Drniša. Sv. Rok poznat je kao zaštitnik od kuge i kolere. Osmi opisani svetac jest sveti Nikola, zaštitnik grada Komiže. Sv. Nikola je biskup koji je živio na kraju 3. te početkom 4. stoljeća. Danas se štuje kao zaštitnik pomoraca i djece. Zadnja dva opisana sveca su sveti Dujam i sveti Vlaho. Sv. Dujam bio je biskup Salone i danas je poznat kao zaštitnik grada Splita, a sv. Vlaho je zaštitnik grada Dubrovnika.

Ključne riječi: ikonografija, titular, relikvije, sveta Eufemija, sveti Toma, sveti Jakov, sveti Vid, sveti Juraj, sveti Krševan, sveti Rok, sveti Nikola, sveti Dujam, sveti Vlaho, Rovinj, Pula, Opatija, Rijeka, Senj, Zadar, Drniš, Komiža, Split, Dubrovnik

Uvod

Tema ovog završnog rada je ikonografija svetaca zaštitnika hrvatskih gradova. Odabrano je deset zaštitnika hrvatskih gradova. Odabrani sveci zaštitnici su: sv. Eufemija, sv. Toma, sv. Jakov, sv. Vid, sv. Juraj, sv. Krševan, sv. Rok, sv. Nikola, sv. Dujam i sv. Vlaho. Svi navedeni sveci su zaštitnici gradova na području Istre, Kvarnera i Dalmacije. Rad se sastoji od dva poglavlja. U prvom se poglavlju ukratko opisuje značaj patronata i relikvija u kršćanstvu. Drugo se poglavlje sastoji od deset podnaslova. Prva je opisana sv. Eufemija koja je zaštitnica grada Rovinja. Nakon nje opisan je sv. Toma koji je zaštitnik grada Pule. Slijedi sv. Jakov koji je zaštitnik grada Opatije pa sv. Vid koji je zaštitnik grada Rijeke. Nakon sv. Vida opisan je sv. Juraj koji je zaštitnik grada Senja. Nakon sv. Jurja slijedi sv. Krševan koji je zaštitnik grada Zadra pa sv. Rok koji je zaštitnik grada Drniša. Poslije sv. Roka opisan je sv. Nikola koji je zaštitnik grada Komize na Visu. Na kraju su opisani sv. Dujam, zaštitnik grada Splita, i sv. Vlaho, zaštitnik grada Dubrovnika. Sveci zaštitnici prikazani su kroz njihov opis mučeništva, ikonografije, prijenos njihovih relikvija te je naveden i njihov značaj u gradu u kojemu se štiju.

Literatura na kojoj se temeljio ovaj rad jest Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva.

1. Titular

Titular nekog mjesta ili crkve jest božanska osoba, svetac ili misterij čije ime nosi to mjesto ili crkva. Smisao toga je da ta osoba na poseban način štiti to mjesto. Odnos ljudi prema titularu je davanje posebne počasti toj osobi. Praksu titulara kršćanstvo je preuzelo iz mediteranske antike. U crkvama se u ranom razdoblju lik titulara stavljao na dno apside, a kasnije na glavni oltar gdje se nalaze i njegove relikvije. Lik titulara grada postavlja se iznad gradskih vrata da bude zaštita stanovnicima, ali i prijatna neprijatelju. Blagdan titulara redovito se slavi posebnim liturgijskim i folklornim svečanostima. Najpoznatija manifestacija je procesija u kojoj se nosi lik i relikvije titulara kroz grad, čime se posebno naglašava pripadnost grada titularu i titularova zaštita nad gradom.¹

U 4.st. kad su se počele slobodno graditi crkve, utvrđivali su im se naslovnici koji su se u njima izričito štovali, pri čemu se naglašavalo njihovo mučeništvo ili posebna uzoritost zemaljskog života. Crkve su se u prvo doba kršćanstva uglavnom posvećivale pojedinim misterijima iz Kristova ili Bogorodičina života, zatim apostolima, osobito Petru i Pavlu, pa prvim mučenicima, a tek kasnije svecima. Gradovi su pak, za svoje zaštitnike kojima se čitava zajednica obraća u nevolji, osim Krista ili Marije često birali lokalne, mjesne svece i mučenike.²

1.1. Relikvije

Relikvije su čitavo tijelo, jedan dio tijela ili samo čestica nekog sveca ili blaženika čiji je kult Crkve odobrila. To su i predmeti koji su s tom osobom bili u vezi ili sredstva kojima su mučeni.³

Još u doba katakomba tijela mučenika pohranjivana su u arkosolijama ili sarkofazima. Sa završetkom progona kršćana, u nedostatku čitavih tijela, počeli su se stavljati pojedini dijelovi tijela sveca u posebne kutije (moćnik) i bili su čašćeni. U vrijeme barbarskih provala bio je otežan pristup mučeničkim tijelima u sarkofazima izvan gradskih zidina pa su počeli tijela mučenika prenositi *intra muros* i u njihovu čast graditi posebne crkve. Kako je od najranijih vremena u kršćanstvu uvedena praksa da se misa služi nad grobom mučenika, u doba kada novih mučenika više nije bilo a crkve su se sve više gradile, iz Rima su se u svaku novu crkvu

¹ RADOVAN IVANČEVIĆ, Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i uvod u ikonologiju, Zagreb, 1985., 566.

² ŽELJKO RAPANIĆ, MILAN IVANIŠEVIĆ, Sveti Dujam, Split, 1997, 14.

³ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 507-508.

slala isprva tijela, a zatim dijelovi, pa kasnije i samo čestice pojedinih mučenika koje bi se ugradile ispod oltara ili u oltar.

Štovanje relikvija bilo je jako popularno u 12. i 13. stoljeću što je izazvalo veliku potražnju pa su se u nedostatku autentičnih relikvija često proizvodile lažne. U to vrijeme relikvije su bile predmet trgovine i krađa. Od Tridentskog koncila nadalje svaka relikvija mora imati tzv. autentiku, to jest potvrdu izdanu od viših crkvenih vlasti da je relikvija autentična.⁴

⁴ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 507-508.

2. Sveci zaštitnici hrvatskih gradova

2.1. Sveta Eufemija

Slika 1: Andrea Mantegna, *Sveta Eufemija*, Museo nazionale di Capodimonte, Napoli, 1454.

Zaštitnica grada Rovinja je sveta Eufemija. Blagdan sv. Eufemije slavi se 16. rujna.⁵ Njezina legenda ima slabu činjeničku osnovu, uglavnom pripovijeda o načinu njezine smrti.⁶ Mlada Eufemija, kći senatora Filofrona i majke Teodore, bila je uhićena zajedno s još četrdeset devet kršćana u vrijeme progonstava rimskoga cara Galerija u Kalcedonu na Bosforu početkom 4. stoljeća. Prema legendi, htjeli su je moralno slomiti tako što su druge kršćane mučili pred njezinim očima. Budući da je bila ustrajna u vjeri, krenuli su je mučiti i na različite fizičke načine: rastezali su je na kotaču, bacali u ognjenu peć, pritiskali teškim kamenom, bacali na oštre noževe te pred divlje zvijeri. Naposljetku joj je odrubljena glava.⁷

⁵ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 273.

⁶ JAMES HALL, Rječnik tema i simbola u umjetnosti, Zagreb, 1991., 86.

⁷ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 273.

Štovanje sv. Eufemije proširilo se najprije na Istoku, a nakon Kalcedonskog sabora 451. godine i na Zapadu. Od tog se vremena grade mnoga svetišta i umnožavaju relikvije sv. Eufemije koje se danas nalaze u Carigradu, Akvileji, Milanu, Gradu, Rimu, Rovinju, Poreču i drugdje.⁸

U ikonografiji, sv. Eufemija se uvijek prikazuje s lavom ili medvjedom. Na nekim prikazima mač joj probada grudi. Može držati i ljiljan kao znak djevičanstva te mučeničku palmu.⁹

Zahvaljujući srednjovjekovnom zapisu saznaje se kako je počelo štovanje sv. Eufemije u Rovinju. Zapis prenosi da je tijelo sv. Eufemije čudesno doplovilo u kamenom sarkofagu morem do Rovinja iz Kalcedona. Tijelo sv. Eufemije nalazi se u rovinjskoj župnoj crkvi prema predaji od početka 9. stoljeća. U to vrijeme u Carigradu je krenuo pokret ikonoklasta koji su uništavali slike i relikvije svetaca. Smatra se da su možda tada kršćani Carigrada otpremili tijelo sv. Eufemije u istarsko područje da bi ga očuvali od uništenja.

Prema legendi koja je zapisana u kodeksu koji datira s kraja 14.st., kad je sarkofag doplovio na žal rovinjskog otoka, okupljeni narod htio je saznati što se krije u sarkofagu, ali nitko nije mogao podignuti poklopac. Narod je tada odlučio dovući sarkofag do crkve sv. Jurja na vrh brijega. No ni mnoštvo muškaraca nije moglo pokrenuti kameni sarkofag. Jednoj je pobožnoj ženi u snu bilo javljeno da će teški teret lako povući dvije junice, što se i dogodilo na čuđenje prisutnih. Na vijest o tom događaju iz Pule stigao je i biskup i drugi crkveni uglednici te su u njihovom prisustvu uspjeli otvoriti kamenu škrinju u kojoj se nalazilo svetičino tijelo odjeveno u raskošnu odjeću.¹⁰

Prema nekim istraživanjima, ostaci koji se nalaze u Rovinju smatraju se ostacima neke druge Eufemije, također djevice i mučenice, s istarsko – akvilejskog podneblja. U svakom slučaju, sv. Eufemija postala je zaštitnica Rovinja i vrlo popularna svetica ovog podneblja¹¹, a sredinom 10. st. u Rovinju joj je sagrađena crkva.¹² Prije sv. Eufemije, zaštitnik grada Rovinja bio je sv. Juraj.¹³

⁸ FRANJO ŠANJEK, Sveta Eufemija Kalcedonska, Povijesni prilozi o životu i štovanju, u: *Translatio corporis beate Eufemie*, Jubilarno izdanje u povodu 1200. obljetnice prenošenja moći sv. Eufemije u Rovinj, Rovinj, 2000., 82-92., 90.

⁹ JAMES HALL (bilj.6), 86.

¹⁰ STANKO JOSIP ŠKUNCA, *Prošlost Crkve u Istri*, Pazin, 2014., 19.

¹¹ Isto, 20.

¹² Isto, 20.

¹³ GIUSEPPE CUSCITO, Kult svete Eufemije i potonuće fantomske Cisse u rovinjskoj tradiciji, u: *Translatio corporis beate Eufemie*, Jubilarno izdanje u povodu 1200. obljetnice prenošenja moći sv. Eufemije u Rovinj, Rovinj, 2000., 68-80., 68.

2.2. Sveti Toma

Slika 2: Caravaggio, *Nevjerni Toma*, Bildergalerie, Potsdam, 1600.-1601.

Zaštitnik grada Pule je sveti Toma Apostol. Blagdan sv. Tome slavi se 3. srpnja. Sv. Toma bio je jedan od Kristovih učenika. Često ga se naziva "nevjerni Toma".¹⁴ Sv. Toma izbivao je kad se Krist prvi put nakon smrti ukazao učenicima i pokazao im svoje rane. Toma nije mogao vjerovati dok se sam ne uvjeri svojim očima. Krist se opet ukazao kad je Toma bio s učenicima i rekao mu neka stavi prst u njegova rebra.¹⁵

Postoji pripovijest koja je povezana s prijašnjom, o Bogorodici i pojasu. Ova pripovijest potječe iz jednog apokrifa Uznesenja Gospinih. Sv. Toma je i u ovoj pripovijetki bio odsutan u važnom trenutku kad je Bogorodica umrla, bila pokopana i uznesena na nebo. Da bi ga uvjerila u Uznesenje, Bogorodica mu je bacila svoj pojas odozgo. Ova epizoda ponekad tvori dio slike Uznesenja ili, rjeđe, Krunidbe Djevice Marije. U umjetnosti se sv. Toma prikazuje kako kleči na zemlji držeći, ili dohvatajući, kraj pojasa koji je Bogorodica ispustila. Mogu biti prisutni i drugi apostoli, a i arkandeo Mihael. Ovu temu osobito su slikali firentinski umjetnici jer se u katedrali u Pratu blizu Firence čuvala relikvija za koju se vjerovalo da je taj pojas.¹⁶ Od još nekoliko bitnijih pripovijesti zanimljiva je ona o palači kralja Gundafora. Sv. Toma

¹⁴ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 567.

¹⁵ JAMES HALL (bilj.6), 338.

¹⁶ Isto, 338

apostol krenuo je na misijski put u Indiju, gdje mu je kralj Gundafor zapovjedio da projektira i sazida palaču. Za taj posao dao mu je mnogo novaca. Sv. Toma obratio je na kršćanstvo mnoštvo kraljevih podanika i sav dobiveni novac podijelio siromasima. Sv. Toma obznanio je kralju da je palača podignuta u raj u i moći će ju vidjeti tek kada umre. Ubrzo je umro kraljev brat Gad. Kad je Gad došao u nebo, anđeli su ga upitali gdje bi htio živjeti. On je pokazao na veličanstvenu palaču koja je ondje stajala. Anđeli su mu objasnili da je to nemoguće jer je tu palaču podigao neki kršćanin za njegova brata Gundafora. Gad se ukazao svojem bratu Gundaforu i to mu prenio. Tek tad je kralj pustio Tomu na slobodu. Zbog te legende postao je zaštitnikom zidara i graditelja. Tema se javlja u gotičkim katedralama, a kasnije se susreće rjeđe.¹⁷

Sv. Toma podnio je mučeničku smrt po zapovijedi poganskog indijskog svećenika. Ubila su ga četvorica vojnika. Na prikazima mučeništva grli križ na koji je pribijen mačevima.¹⁸ Kod mjesta Sveti Toma od Mailpura nalazi se križ iz 7. stoljeća s natpisom na staroperzijskom jeziku te prema općenitom mišljenju to označuje mjesto mučeništva sv. Tome apostola.¹⁹

Najčešće ga se prikazuje mladog i golobradog, pogotovo u slikarstvu rane renesanse. Atributi su mu zidarski risači trokut ili ravnalo, pojas i koplje ili bodež.²⁰

¹⁷JAMES HALL (bilj.6), 338.

¹⁸Isto, 338.

¹⁹JOSIP ANTOLLOVIĆ, Duhovni velikani, Sveci Katoličke crkve, II. dio: srpanj – prosinac, Zagreb, 1998., 32.

²⁰JAMES HALL (bilj.6), 338.

2.3. Sveti Jakov

Slika 3: Pieter Paul Rubens, *Sveti Jakov Stariji*, Museo del Prado, Madrid, 1610. -1612.

Zaštitnik grada Opatije je sveti Jakov. Blagdan sv. Jakova apostola slavi se 25. srpnja. Sv. Jakov apostol bio je brat sv. Ivana, a smatra se da je bio i u bliskom srodstvu s Isusom. Evanđelja često spominju kako je Krist pozivao samo Jakova, Petra i Ivana, što očituje Kristov prisniji odnos s tom trojicom.²¹ Postoje mnoge legende koje govore o Jakovljevom životu. Prema legendi, na jednom od svojih mnogobrojnih putovanja stigao je u Compostelu u Španjolskoj i ondje propovijedao kršćanstvo.

Herod mu je sudio u Jeruzalemu 44. godine te ga je dao pogubiti mačem. Ciklus prizora s njegova suđenja i pogubljenja prikazuje se na srednjovjekovnim freskama i vitrajima.²²

Njegovo je tijelo kasnije preneseno u Španjolsku ali se izgubilo za vrijeme provale Saracena. Ponovno je pronađeno 800. godine i preneseno u Compostelu.²³

Jakov se prikazuje na tri različita načina. Jedan ga prikazuje muževne dobi, rijetke brade, smeđe ili crne kose. Drži mučenički mač, a kasnije hodočasnički štap po kojem se obično razlikuje kad je u društvu s drugim svecima. Prikazuje se i kao hodočasnik sa šešišom široka oboda i plaštem. Sa štapa mu ili s ramena visi torbica ili hodočasnička tikvica za vodu. Njegov se osobiti atribut, jakovska kapica, javlja na šeširu, plaštu ili na torbici. Također se

²¹ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 291.

²² JAMES HALL (bilj.6), 136.

²³ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 292.

prikazuje i kao vitez, svetac zaštitnik Španjolske koji jaše na konju držeći stijeg, a odjeven je kao hodočasnik, ili pak nosi oklop. Konj mu kopitima gazi Saracena.²⁴

2.4. Sveti Vid

Slika 4: *Sveti Vid*, Rijeka, 1509.

Zaštitnik grada Rijeke je sveti Vid. Blagdan sv. Vida slavi se 15. lipnja. Sv. Vid je kršćanski mučenik koji je živio krajem 3., početkom 4. stoljeća.²⁵ Legenda koja je nastala oko 600. godine jedina izvješćuje o životu i mučeništvu sv. Vida²⁶, no nema povijesno utemeljenih opisa koji govore o njemu. Prema legendi, rodio se u mjestu Mazzara del Vallo na Siciliji.²⁷ Kako je na Siciliji već sa sedam godina bio poznat po mnogobrojnim čudima koja je napravio, car Valerije ga je dao uhititi te ga dao mučiti u tamnici nadajući se da će Vid napustiti svoju vjeru. Valerija je u tome podržavao i Vidov otac koji je bio poganin. Međutim, jedan ga je anđeo oslobodio zajedno s učiteljem Modestom i medicinskom sestrom Crescenziom te je Vid otišao u Lukaniju gdje je nastavio svoj apostolat. Za njegova su čuda čuli i u Rimu te ga je car Dioklecijan pozvao da oslobodi njegova sina od demona, no kako se Vid nije htio žrtvovati

²⁴ JAMES HALL (bilj.6), 136.

²⁵ Bibliotheca sanctorum, br. XII, Rim, 1969., 1244. – 1248., 1245.

²⁶ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 583.

²⁷ BRANKO FUČIĆ, Sveti Vid, Rijeka, 1994., 3.

bogovima, Dioklecijan ga je mučio.²⁸ Njegovo se mučenje odvijalo u dolini rijeke u Lukaniji, u Salernskom zaljevu. Legenda govori da je bio bačen pred lavove i medvjede, ali ga nisu htjeli rastrgati. Nakon toga bio je bačen u kotao vrele smole i rastopljena olova, no i tada je ostao netaknut. Nakraju su ga usmrtili tako što su ga rastrgali na rastezaljki.²⁹

Iako se malo zna o sv. Vidu, poznaju ga najstariji crkveni kalendari na Istoku i Zapadu. Njegov se kult na Zapadu raširio nakon prijenosa njegovih relikvija u St. Denis u Parizu 775. godine. Dio relikvija prenesen je 836. godine u samostan u Corvey u Vestfaliji. Jedna ruka sv. Vida poklonjena je češkom knezu Vaclavu od strane cara Henrika 925. godine i od tada se čuva u crkvi sv. Vida na Hradčanima, u Pragu.³⁰ Mnoge se druge relikvije sv. Vida čuvaju u brojnim gradovima i crkvama po cijeloj Europi, no ne može se sa sigurnošću utvrditi jesu li autentične.³¹

Najčešći ikonografski motiv sv. Vida prikaz je njegovog mučeništva u kotlu. Atributi su mu kotao, palma kao znak mučeništva, knjiga, ponekad gavran i lav.³² Najčešće je prikazan kao mladić. U talijanskoj ikonografiji prikazuje se kao mladić s učiteljem Modestom i medicinskom sestrom Crescenziom. S druge strane, u njemačkoj ikonografiji nalaze se primjeri gdje je prikazan kao dijete koje je spaljeno u kotlu. Nakon što je u srednjem vijeku bio ubrojen u svece pomoćnike, postoje prikazi gdje ga se prikazuje u skupini od četrnaest svetaca pomoćnika.³³

Zaštitnik je ljekarnika, kotlara, bakrača, pivovara, plesača, glumaca, vinara, rudara, gluhoonijemih te pomoćnik protiv "Vidova plesa" (grčenja i trzanja mišića).³⁴ Obraćali su mu se i u strahu od munje i vatre, zmijskih ujeda te za očuvanje čednosti.³⁵ U našim krajevima bio je i zaštitnik očiju jer u slavenskim jezicima sv. Vid "vidi".³⁶

Slavenske zemlje snažno je zahvatio kult sv. Vida zbog sličnosti imena sa slavenskim poganskim kultom Svantovida. Crkve sv. Vida najčešće su sagrađene na uzvisinama jer sv. Vid, kao i nekada Svantovid, "sve vidi". U Hrvatskoj postoje 123 crkve posvećene sv. Vidu.³⁷

Ne zna se kada je sv. Vid postao zaštitnikom grada Rijeke ni kada je izgrađena prva crkva sv. Vida u Rijeci. Prema nekim istraživanjima, smatra se da je crkva sv. Vida u Rijeci

²⁸ Bibliotheca sanctorum, br. XII (bilj.25), 1245.

²⁹ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 583.

³⁰ Isto, 583.

³¹ Bibliotheca sanctorum, br. XII (bilj.25), 1246.

³² RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 583.

³³ Bibliotheca sanctorum, br. XII (bilj.25), 1247.

³⁴ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 583.

³⁵ Rijeka sv. Vida, IPC Rijeka, 1991, 4.

³⁶ BRANKO FUČIĆ (bilj.27), 10.

³⁷ Isto, 4.

postojala već 1296. godine.³⁸ Rijeka se u srednjem vijeku nazivala "Rika svetoga Vida", latinski "*Terra Fluminis sancti Viti*" i njemački "*Sankt Veit am Pflaumb*".³⁹

Najstariji sačuvan prikaz sv. Vida u Rijeci nalazi se ispred crkve sv. Jeronima na kamenom stupu za zastavu. Reljef je iz 1509. godine. Prikazan je sv. Vid kao mladić koji nosi mučeničku palmu u jednoj, a svoj grad Rijeku u drugoj ruci.⁴⁰

2.5. Sveti Juraj

Slika 5: Rafael, *Sveti Juraj ubija zmaja*, National Gallery of Art, Washington, D.C., 1504.-1506.

Zaštitnik grada Senja je sveti Juraj. Njegov blagdan slavi se 23. travnja. Podaci o njegovu životu uvelike su ukorijenjeni u legendu.⁴¹ Samo se ono što je napisao sv. Euzebije, koji je živio u isto doba kada i sv. Juraj, zna pouzdano. Sv. Juraj bio je časnik u vojsci cara Dioklecijana. Za vrijeme progonstva umro je mučeničkom smrću jer se nije htio odreći kršćanstva.⁴²

Legende, počevši od 6. stoljeća, pripovijedaju i proširuju teme o njegovu mučenju i smrti, od 11. stoljeća govore o njegovim čudesima, a tek u 12. stoljeću uvodi se i motiv njegove

³⁸ Rijeka sv. Vida, IPC Rijeka, 1991, 8

³⁹ BRANKO FUČIĆ (bilj.27), 4.

⁴⁰ Isto, 14.

⁴¹ PIERO LAZZARIN, *Sveci kroz crkvenu godinu*, Zagreb, 2010., 197.

⁴² AMBROZIJE BENKOVIĆ, *Sveti Juraj Mučenik*, Sarajevo, 1938., 4.

borbe sa zmajem.⁴³ *Zlatna legenda* prenosi da je u Kapadociji, u vrijeme kada je živio sv. Juraj, postojao grad na obali jezera u čijim je vodama živio zmaj. Taj je golemi zmaj sijao smrt i moglo ga se umiriti samo na jedan način: žrtvujući mladu djevojku. Tako su brojne djevojke završile svoj život. Došao je red i na kraljevnu. Kralj je odjenuo kći u kraljevsku odjeću te je uz svitu otpratio do obale jezera. Čudovište je izronilo iz vode i spremalo se proždrijeti svoj plijen kada se pojavio vitez koji se sukobio sa zmajem, pogodivši ga kopljem i odbacivši mu glavu na blatnu obalu. Kraljevna je ostala živa, a zajedno s njom i čitav grad. Nakon toga je čitav grad zajedno s kraljem, kraljevnom i dvorskim dostojanstvenicima prigrlilo kršćanstvo. No sv. Juraj je ipak umro mučeničkom smrću. Uhićen je s mnogim drugim kršćanima. Mučen je na različite načine ali sv. Juraj nije pokazao kako osjeća bol. Ne samo što se sv. Juraj nije slomio, već je i svojim primjerom ohrabrio ostale zatočenike. Naposljetku je ovaj odvažni vitez iz Kapadocije sam pristupio k stratištu. Položio je glavu na panj i ona mu je bila odsječena jednim jedinim udarcem.⁴⁴

Ova tema prikazuje sv. Jurja, u oklopu i na konju, kako zamahuje mačem. Koplje mu je slomljeno na zemlji. Kraljevna se u pozadini moli za njegovu pobjedu ili pak bježi. Ostaci su prijašnjih žrtava razbacani uokolo. Promatrači mogu gledati s gradskih zidina. Zmaj je tipično krilat i prekriven ljuskama, često rašljasta jezika i stanjena repa. Na svecu je oklop rimskog vojnika ili, posebno u umjetnosti sjeverne Europe, srednjovjekovnoga viteza. Ponekad se prikazuje i nastavak priče. Zavezavši zmaja pojasom, sv. Juraj ga odvede u grad pa ga ubije pred kraljem, dvoranima i prestravljenim građanima. Oni nose istočnjačku nošnju s turbanima. Svetac tada pokrsti kraljevsku obitelj koja u crkvi kleči pred krstionicom.⁴⁵ Prikaz Jurjeve borbe sa zmajem traje u ikonografiji sve do kraja 19. stoljeća.⁴⁶

S druge strane, prizori njegova mučeništva prilično su rijetki i uglavnom se pojavljuju u narativnim ciklusima u crkvama kojima je titular.⁴⁷

U zapadnoj je ikonografiji uvijek mlad i golobrad, duge valovite kose. Atributi su mu koplje ili isukani mač, štit (na bijelom je štitu crveni križ), bijela zastava s naslikanim crvenim križem i zmaj. Uvijek jaše na bijelom konju. Na srednjovjekovnim freskama našeg područja ponekad je sv. Juraj kontaminiran s predodžbom folklornog "Zelenog Jurja" pa kao atribut nosi u ruci proljetno zelenilo, grane.⁴⁸

⁴³ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 308.

⁴⁴ PIERO LAZZARIN (bilj.41), 198.

⁴⁵ JAMES HALL (bilj.6), 149.

⁴⁶ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 310.

⁴⁷ JAMES HALL (bilj.6), 149.

⁴⁸ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 309.

Na zavjetnim slikama Bogorodice, sv. Jurja se prikazuje sa Sebastijanom, drugim ratnikom – mučenikom, s Longinom i, napose u njemačkoj umjetnosti, s Florijanom.⁴⁹

Sv. Jurja štuje sav katolički Zapad pa i protestantske crkve, a tako i cijeli kršćanski Istok.⁵⁰ Isprva mu je kult vezan za Palestinu i Egipat, a zatim se širi po Bizantu. U 7. stoljeću u Rimu mu se podiže crkva. Prije 12. stoljeća proširuje se na srednju Europu. S križarskim ratovima doživljava najveću ekspanziju kada sv. Juraj postaje prototip idealnog kršćanskog viteza i od tada se mnogi gradovi (npr. Barcelona, Genova ili kod nas Senj, Lovran, Hreljin, Brseč, Boljun i dr.), pokrajine (Armenija, Ligurija, Katalonija) i države (Engleska, Portugal) stavljaju pod njegovu zaštitu.⁵¹ Godine 1222. postao je zaštitnik Engleske te Reda podvezice stoljeće poslije.⁵²

Sv. Jurja zazivaju u zaraznim bolestima, u pogibeljima na moru, u ratu, pred sudom, u svim životnim opasnostima. U agrarnim i stočarskim sredinama Juraj je bio zaštitnik zemlje, usjeva, zelenila i stoke.⁵³ Zaštitnik je križara, vitezova, vojnika i svih obrta koji su u vezi s ratovanjem. Također je zaštitnik konja i pastira.⁵⁴

⁴⁹ JAMES HALL (bilj.6), 149.

⁵⁰ AMBROZIJE BENKOVIĆ (bilj.42), 3.

⁵¹ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 308.

⁵² JAMES HALL (bilj.6), 149.

⁵³ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 308.

⁵⁴ Isto, 309.

2.6. Sveti Krševan

Slika 6: Michele Giambono, *Sveti Krševan*, crkva San Trovaso, Venecija, 1450.

Zaštitnik grada Zadra je sveti Krševan. Njegov blagdan se slavi 24. studenog. Prema predaji, sv. Krševan je bio rimski vitez plemićkog podrijetla koji je živio u 3. stoljeću, odgojen je u kršćanskoj obitelji. Car Dioklecijan ga je zatvorio u tamnicu zbog propovijedanja evanđelja. Dok je bio u tamnici, slao je utješna pisma sv. Anastaziji (Stošiji) koju je muž poganin držao u kućnom zatvoru. Sv. Krševan je prije uhićenja podučavao sv. Anastaziju kršćanskoj vjeri. Iz Rima je odveden pred carski sud u Akvileji. Nagovaran je da se odrekne vjere.⁵⁵ U slučaju odricanja kršćanstva, bio mu je ponuđen visoki upravni položaj: prefektura i konzulat Rimske provincije.⁵⁶ Sv. Krševan je to odbio te mu je odsječena glava, a tijelo bačeno u more. Sv. Krševan se kasnije u snu ukazao svećeniku Zoili te mu je otkrio gdje se nalazi njegovo tijelo. Svećenik Zoila je tijelo izvukao iz mora i sahranio u svojoj kući. Ukazao se i sv. Anastaziji i upozorio je da svoje tri sestre (Kioniju, Agape, Irenu) povjeri brizi sv. Zoila.⁵⁷

⁵⁵ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 356.

⁵⁶ JOSIP ANTOLOVIĆ (bilj.19), 521.

⁵⁷ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 356.

Sv. Krševan se najčešće prikazuje kao vitez u oklopu, ponekad s krunom na glavi. U ruci drži križ. Rjeđi su prikazi gdje je obučen u redovničko odijelo s križem. Kao zaštitnik Zadra, obično je prikazan na konju s kopljem i zastavom, obilježenom križem, i s mačem o pojasu.⁵⁸

Štovanje sv. Krševana započelo je na prostorima blizu mjesta pogubljenja⁵⁹ U 7. stoljeću su relikvije sv. Krševana prenijete u Zadar. Povijesno nije moguće utvrditi točnu godinu prenošenja relikvija. Po predaji se to dogodilo 649. godine.⁶⁰ Zadrani su lik sv. Krševana uzeli za grb, pečat i barjak, a u 12. stoljeću podigli su mu romaničku crkvu⁶¹.

2.7. Sveti Rok

Slika 7: Francisco Ribalta, *Sveti Rok*, Museum of Fine Arts, Valencia, 1610.

Zaštitnik grada Drniša je sveti Rok. Blagdan sv. Roka slavi se 16. kolovoza. Rodio se 1295. godine u Montpellieru u Francuskoj. Prema legendi, smatralo se da je bio predodređen za redovnički život jer je na tijelu imao mrlju u obliku križa. Vrlo rano je ostao siročić pa je svu

⁵⁸ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 356.

⁵⁹ TRPIMIR VEDRIŠ, O podrijetlu i najranijem kultu zadarskog zaštitnika svetog Krševana, u: *Ars Adriatica* 4/2014, 29.-42., 32.

⁶⁰ JOSIP ANTOLOVIĆ (bilj.19), 521.

⁶¹ Isto, 522.

svoju imovinu odlučio podijeliti siromašnima. Stupio je u Treći red sv. Franje te se zaputio na hodočašće u Rim. Na putu prema Rimu, u gradiću Aquapendenteu, zatekao je stanovništvo pogođeno kugom. Odmah je prihvatio njegovanje bolesnika i uz njegovu pomoć mnogo je stanovnika ozdravilo. Tada je sv. Rok počeo vjerovati kako mu je životno poslanje pomagati oboljelima od kuge. Krenuo je od grada do grada u kojima je bilo oboljelih i liječio ih. Nakon mnogo godina pomaganja sv. Rok zarazio se kugom u gradu Piacenzi. Odlučio se povući u šumu da ondje umre, no njegov ga pas nije htio napustiti i svaki mu je dan donosio po jedan kruh. Kad se oporavio vratio se natrag u Montpellier gdje ga nitko nije prepoznao jer ga je bolest jako izmijenila. Uhićen je kao uhoda i doveden pred suca koji je bio njegov ujak. Sudac mu nije vjerovao i dao ga je osuditi na tamnicu. Poslije pet godina našli su ga mrtvog u ćeliji.⁶² Druga verzija njegovog života govori da su ga, kad je krenuo prema Montpellieru, u mjestu Anger nedaleko Lago Maggiore zamijenili s nekim špijunom i zatvorili. U tamnici je proveo pet godina, u samoći.⁶³

Sv. Rok je zaštitnik oboljelih od kuge. Također je i zaštitnik kirurga, grobara, invalida i farmaceuta. Zaštitnik je i od rana, gube te uopće zaraznih bolesti. Sv. Rok zaziva se za zaštitu životinja od bolesti, posebice za zaštitu pasa.⁶⁴

Na kraju 15. stoljeća i na početku 16. stoljeća sv. Rok bio je jedan od najštovanijih svetaca katoličkog svijeta.⁶⁵ Postao je štovaniji od tradicionalnoga zaštitnika kuge i epidemije sv. Sebastijana.⁶⁶ U to su ga vrijeme uvrstili u četrnaest svetaca zaštitnika bolesti.⁶⁷

Kult sv. Roka počeo se smanjivati početkom 17. stoljeća kada je kuga počela slabjeti. Pojavom kolere od polovice 19. stoljeća ponovno je oživljen njegov kult kao zaštitnika od kolere.⁶⁸

Relikvije sv. Roka nalaze se u Veneciji, u crkvi *San Rocco* koju su franjevci izgradili njemu u čast, od 1486. godine kada su Mlečani ukrali njegove posmrtno ostatke iz Montpellierera.⁶⁹

Sv. Rok se redovito prikazuje u hodočasničkoj odjeći, s nazupčanom školjkom (jakovskom kopicom), torbom, štapom i tikvicom, podižući svoju haljinu i pokazujući kružnu ranu na svom bedru. Često se uz njega prikazuje i njegov vjoran pas.⁷⁰

⁶² RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 512.-513.

⁶³ PIERO LAZZARIN (bilj.41), 413.-414.

⁶⁴ MARKO DRAGIĆ, Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata, u: Nova prisutnost 11 (2013) 2, 165-182., 168.

⁶⁵ Bibliotheca sanctorum, br. XI, Rim, 1968., 264.-273., 264.

⁶⁶ MARKO DRAGIĆ (bilj.64), 168.

⁶⁷ Bibliotheca sancotrum, br. XI (bilj.65), 264.

⁶⁸ MARKO DRAGIĆ (bilj.64), 168.

⁶⁹ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 512.-513.

U umjetnosti se javlja i kao pobožni lik i zagovornik kod Bogorodice u korist onih što su joj se zavjetovali nadajući se da će biti pošteđeni od epidemije.

Ponekad se prikazuje i u društvu sv. Sebastijana i sv. Kuzme i Damjana, koje su također zazivali protiv kuge.⁷¹

Sv. Rok je zaštitnik grada Drniša od 1731. godine kada je gradom i okolnim mjestima harala kuga. Stanovnici Drniša su iste godine u čast sv. Roka podigli kapelu koja je prerasla u crkvu.

Ivan Meštrović je za grad Drniš napravio reljef s prikazom sv. Roka kojem pas liže ranu.⁷²

Sv. Rok je i zaštitnik Murtera od 1760. godine kada je tamo harala kuga.⁷³

2.8. Sveti Nikola

Slika 8: Tizian, *Sveti Nikola*, crkva sv. Sebastijana, Venecija, 1564.

Zaštitnik grada Komiže je sveti Nikola. Blagdan sv. Nikole slavi se 6. prosinca. Katolička Crkva je 1969. godine uklonila sv. Nikolu iz kalendara, iako je dopustila mjesno štovanje.⁷⁴

Sv. Nikola bio je biskup u Miri u 4. stoljeću. *Zlatna legenda* govori kako je sv. Nikola postao

⁷⁰ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 512.-513.

⁷¹ JAMES HALL (bilj.6), 293.

⁷² MARKO DRAGIĆ (bilj.64), 172.

⁷³ Isto, 168

⁷⁴ JAMES HALL (bilj.6), 223.

biskupom Mire sasvim slučajno. Biskupi Sirije okupili su se na saboru kako bi gradu Miri izabrali novog vrhovnog pastira. Nije bilo kandidata za to mjesto i odlučili su kako će izabrati prvoga koji uđe u crkvu koji se bude zvao Nikola. Prvi koji je u crkvu ušao s tim imenom bio je upravo on pa je tako izabran za biskupa.

Većina narativnih tema iz Nikolina života govori o njegovim čudotvornim moćima.⁷⁵

Zlatna legenda kazuje kako je Nikola pomogao plemiću koji je zbog sirotinje razmišljao svoje tri kćeri predati bludništvu kako bi se izvukao iz bijede. Svetac je tri noći kroz plemićev prozor ubacivao po vrećicu zlata da bi svaka kći mogla dobiti miraz. Bio je otkriven treće noći, ali je nagovorio oca da nikome ništa ne oda. Na kraju je plemić uspio udati sve tri kćeri, a one su bile uklonjene sa zlog puta. Ova tema prikazuje sv. Nikolu odjevenog u građansku odjeću kako baca vrećicu zlata ili zlatnu kuglu kroz prozor, a unutra plemića kako sjedi. Kćeri se najčešće prikazuju kako spavaju ili sjede plačući.⁷⁶

Druga narativna priča govori o tri đaćića. Nikola je za vrijeme gladi stanovao s nekim krčmarom koji je usmrtio troje djece da bi s njima nahranio goste. Nikola je napravio čudo i povratio ih u život. Smatra se da je ova priča potekla iz druge priče o tri vojnika koje je Nikola spasio od nepravredna pogubljenja. Na srednjovjekovnim vitrajima prikazuju se vojnici koji stoje u kuli koja im je zatvor. Po običaju, svečev je lik uvelike bio povećan prema drugim likovima uza nj, a koji su bili maleni poput djece. Kad je izvorna legenda zaboravljena, bila je izmišljena priča o đaćićima da bi se objasnio nerazmjer veličine likova.⁷⁷

Jedna od tema posmrtnog čuda je priča kada je sv. Nikola zazvan od mornara dok im je brod tonuo. Javio se odozgora te smirio valove.⁷⁸

Sv. Nikola postao je jedan od rijetkih svetaca nemučenika koji se uvelike slavio i štovao na Istoku i na Zapadu.⁷⁹

Sv. Nikolu počeli su slaviti odmah poslije smrti. Na Istoku je već u 6. stoljeću bilo vrlo rašireno njegovo štovanje. U Carigradu mu je bila podignuta crkva. U 7. stoljeću hodočasnici su dolazi u Miru da bi vidjeli svečev grob.⁸⁰

Šezdeset i dva vojnika iz Barija prenijeli su relikvije u svoj grad, gdje su s velikim počastima pohranjene u tamošnju katedralu, dana 9. svibnja 1087.⁸¹

⁷⁵ PIERO LAZZARIN (bilj.41), 608.

⁷⁶ JAMES HALL (bilj.6), 223.

⁷⁷ Isto, 223.

⁷⁸ Isto, 224.

⁷⁹ MARIO JURISČIĆ, Sveti Nikola Putnik, Metković, 1972., 10 .

⁸⁰ Isto, 10.

⁸¹ PIERO LAZZARIN (bilj.41), 609.

Povijest štovanja slavnog biskupa iz Mire tako je podijeljena u dva velika perioda. Taj je događaj osobito značajan u srednjem vijeku jer je pridonio da se štovanje sv. Nikole brzo raširi na Zapad.⁸²

12. stoljeće označava početak novog procvata i velikog širenja pobožnosti sv. Nikoli. Gradile su se mnoge crkve, samostani, kapele i mjesta posvećena njegovu imenu. U biskupijama Njemačke i Francuske ih ima oko 2000, u Engleskoj 400, u Irskoj oko 40, te ih je mnogo i u Italiji.⁸³

Sv. Nikola zaštitnik je mornara, bijednika, progonjenih, djevojaka spremnih za udaju, učenika, ribara i hodočasnika; posebno je zaštitnik obitelji i obiteljskog mira.⁸⁴ Zaštitnik je Barija, Venecije, Merana, Ancone, Sassarija, Sicilije, Rusije i Grčke.

Prikazuje se u biskupskome ruhu držeći štap; općenito je srednje dobi.⁸⁵ Njegovi atributi su: tri zlatne kugle ili novčanici (kese), tri kruha, model crkve, mač, brod i sidro kao znak njegove zaštite nad pomorcima.⁸⁶ Na nekim prikazima uz njegove noge ili na knjizi prikazuju se tri djeteta u koritašcu.⁸⁷

U Hrvatskoj ima otprilike oko 120 crkava i kapela koje su posvećene sv. Nikoli.⁸⁸

⁸² MARIO JURISIĆ (bilj.79), 10.

⁸³ Isto, 11.

⁸⁴ Isto, 12.

⁸⁵ JAMES HALL (bilj.6), 223.

⁸⁶ ELISA RICCI, *Mille santi nell' arte*, Milano, 1931., 475.

⁸⁷ JAMES HALL (bilj.6), 223.

⁸⁸ MARIO JURISIĆ (bilj.79), 13.

2.9. Sveti Dujam

Slika 9: Girolamo da Santa Croce, *Sveti Dujam*, detalj s polipitiha, franjevačka crkva na Poljudu, Split, 1549.

Zaštitnik grada Splita je sveti Dujam. Njegov blagdan građani Splita slave 7. svibnja, iako je mučeničku smrt pretrpio 10. travnja.⁸⁹ Razlog tome je praktične naravi zbog toga što 10. travnja često bude u korizmi, u velikom tjednu ili u uskrsnoj osmini, kad liturgijski svečano nije moguće slaviti sveca.⁹⁰

U povijesti splitske crkve postoje dva Dujma. Njihovi su životopisi u pripovjednim povijesnim vrelima vrlo isprepleteni.

Prvi, *Domnio*, rođio se u sirijskome gradu Antiohiji u 1.st., a na kršćanstvo se obratio slušajući propovijedi sv. Petra. Potom je otputovao u Rim prateći svog apostola. Dobio je zadaću da propovijeda u Saloni koja je bila glavni grad pokrajine Dalmacije. Tu je osnovao kršćansku zajednicu te proširio nauk. Zbog toga bio je pogubljen s još mnogo kršćana. Ovaj je Dujam nepovijesna osoba.

Postoji i drugi Dujam kojega se naziva *Domniom*. U životopisu ovoga također je podosta toga izmišljeno. *Domniom* je živio u doba cara Maksimijana (kraj. 3., početak 4.st.), suvremenika i

⁸⁹ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 211.

⁹⁰ ARSEN DUPLANČIĆ, MILAN IVANIŠEVIĆ, SLAVKO KOVAČIĆ, *Sveti Dujam – štovanje kroz vjekove*, Split, 2004., 16.

svladara Dioklecijana. Zbog propovijedanja kršćanske vjere bio je ubijen na putu prema Rimu.⁹¹

Iz obje priče, uz pomoć arheoloških nalaza i ostalih izvora, može se podosta dobro složiti povijesna istina. Postojao je jedan Dujam koji je djelovao u solinsko - splitskome području u vrijeme cara Dioklecijana. Nastradao je u doba posljednjih progona, vjerojatno u salonitanskome amfiteatru 304. godine.⁹²

Sv. Dujma počelo se štovati već u Dioklecijanovo doba.⁹³ Vjernici su ga pokopali izvan grada Salone, na sjevernom groblju koje je otprije postojalo. Taj je prostor poznat pod imenom Manastire.⁹⁴

Prijenos njegovih relikvija iz Salone u Split temeljen je na povijesnoj jezgri. Salonitanci su, napuštajući svoj grad i seleći se u carev ljetnikovac, ponijeli sa sobom i relikvije svojih svetaca Dujma i Staša.⁹⁵ Taj čin nije bio obavljen u žurbi niti kriomice, već dostojanstveno i s pažnjom. Svečeve su relikvije, uza sve pobožnosti kojima se u ono vrijeme pratio takav čin, sasvim sigurno unesene i postavljene u novu crkvu u Splitu.⁹⁶

U ikonografiji, sv. Dujam prikazuje se u biskupskoj odori, s palmom i prvostolničkim križem.⁹⁷

Lateranski mozaik najstariji je sačuvani prikaz sv. Dujma. To je ujedno i dokaz njegove visoke crkvene časti, budući da je prikazan u najužem krugu oko sv. Petra.

Kiparski, slikarski i zlatarski prikazi prikazuju sv. Dujma s obilježjima njegova biskupovanja i mučeništva.

Prikazi sv. Dujma s gradom u ruci javljaju se tek kasnije, prvi put na poliptihu mletačkog slikara Girolama da Santa Croce iz 1549.⁹⁸

Prvo sačuvano likovno djelo s prikazom sv. Dujma u salonitansko-splitskom području jest freska, vjerojatno iz 5. ili 6. st., na substrakciji salonitanskoga amfiteatra na kojoj je sv. Dujam bio naslikan s još nekoliko drugih mučenika.⁹⁹

⁹¹ ŽELJKO RAPANIĆ, MILAN IVANIŠEVIĆ (bilj.2), 22.

⁹² Isto, 23.

⁹³ Isto, 23.

⁹⁴ ARSEN DUPLANČIĆ, MILAN IVANIŠEVIĆ, SLAVKO KOVAČIĆ (bilj.90), 26.

⁹⁵ ŽELJKO RAPANIĆ, MILAN IVANIŠEVIĆ, ZVONIMIR BULJEVIĆ (bilj.2), 25.

⁹⁶ Isto, 26.

⁹⁷ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 211.

⁹⁸ ZDENKA JANEKOVIĆ RÖMER, Sveti Dujam i sveti Vlaho: uporište metropolije i uporište Republike, u: Hagiologija, Kultovi u kontekstu, Zagreb, 2008., 135.

⁹⁹ ŽELJKO RAPANIĆ, MILAN IVANIŠEVIĆ, ZVONIMIR BULJEVIĆ (bilj.2), 26.

2.10. Sveti Vlaho

Slika 10: Nikola Božidarević, *Sveti Vlaho i sveti Pavao*, desno krilo triptiha, kapela obitelji Bundić u dominikanskom samostanu u Dubrovniku, početak 16. stoljeća

Zaštitnik grada Dubrovnika je sveti Vlaho. Blagdan sv. Vlaha slavi se 3. veljače. Sv. Vlaho živio je u Armeniji, u Sebastu, u 3. stoljeću.¹⁰⁰ Ne zna se točna godina njegova rođenja ni tko su mu bili roditelji.¹⁰¹ Po zanimanju je bio liječnik.¹⁰² Nakon smrti biskupa Mehrugjana, sv. Vlaho izabran je za biskupa Sebaste. Kada je 303. godine krenuo progon kršćana, sv. Vlaho pošao je živjeti u špilju na brdu Argeja.¹⁰³ Ondje je živio u razmišljanju te je bio okružen divljim životinjama. Divlje zvijeri nisu ga napadale već bi dolazile sv. Vlaha za pomoć kad bi se razboljele. Jednog dana otkrili su ga kraljevi lovci te su ga zarobili jer su mislili da je vrač. Doveden je pred Licinija koji ga je osudio na muke ne bi li se odrekao svoje vjere. Naredio je da mu se tijelo raskida željeznim češljem te potom baci u jezero. Legenda govori kako su mu Božjom pomoći zacijelile rane te kako je hodao po vodio propovijedajući narodu. Na kraju,

¹⁰⁰ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 161.

¹⁰¹ DOMINIK BRIGOVIĆ, *Sveti Vlaho, Zaštitnik Dubrovnika*, Dubrovnik, 2012., 29.

¹⁰² RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 161.

¹⁰³ DOMINIK BRIGOVIĆ (bilj.101), 29.

odrubili su mu glavu.¹⁰⁴ Ne zna se točno kada je sv. Vlaha podnio sva mučenja i kada je ubijen. Pretpostavlja se da je to bilo oko 320. godine.¹⁰⁵

Kult sv. Vlaha već je u 8. stoljeću proširen u Europi. Pogotovo je u srednjoj Europi postao jednim od najpopularnijih srednjovjekovnih svetaca. Posvećene su mu mnoge crkve i oltari, a mnoga su mjesta tvrdila da posjeduju njegove relikvije. Bio je jedan od četrnaest svetaca pomoćnika.¹⁰⁶

Smatra se zaštitnikom divljih životinja. Zaziva se protiv bolesti grla jer je, prema legendi, jednom spasio dijete (koje je progutalo riblju kost koja mu je zapela u grlu) od gušenja.¹⁰⁷ Postao je i svetac zaštitnik grebenalaca vune. U nekim pokrajinama Francuske običaj je bio da se blagoslovljeni par prekrivenih voštanica stavi na vrat bolesniku, pri čemu se sv. Vlaha prizivao da ga izliječi. Zato katkad ima kao atribut prekrivene svijeće.¹⁰⁸

Sv. Vlaha molilo se za bolesti životinja, bolesti malaksalosti, pri porodu, protiv lihvara, protiv potresa. Također su i mnoga zanimanja zazivala sv. Vlaha za zaštitu, na primjer: brodari, glazbenici, ribari, ratari, postolari, stočari, kamenoklesari, krojači, stolari, mesari, tapetari.¹⁰⁹

Sv. Vlaha prikazuje se na različite načine, ali uvijek u biskupskoj odori. Nekada u ruci drži knjigu, prašćica, češalj za grebanje vune, prekrivene svijeće, ili ga prate ovca ili vuk.¹¹⁰

Dubrovačka ikonografija preskakala je uobičajene prikaze svečeva mučenja, spašavanja ljudi ili blagoslivljanja životinja. Lik sv. Vlaha u dubrovačkoj ikonografiji gotovo je uvijek lik nebeskog zaštitnika koji drži svoj grad u naručju. Kipovi sv. Vlaha zauzeli su dubrovačke zgrade, zidine i vrata.¹¹¹ Prema Igoru Fiskoviću nema grada u kojem se kip zaštitnika javlja u toliko primjeraka kao što je to u Dubrovniku.¹¹²

Kult sv. Vlaha se tradicionalno štuje u Dubrovniku od 972. godine.¹¹³ Sv. Vlaha nije imao izravan dodir sa svojim gradom, već je bio uvezeni kult.¹¹⁴

Od srednjega vijeka do 17. stoljeća napisano je dvanaest kronika ili povijesti grada Dubrovnika. Sve su te kronike isticale sv. Vlaha kao znak duhovnog, ali i svjetovnog autoriteta.¹¹⁵ Kronike prenose priču o tome kako je sv. Vlaha poveo vojsku u obranu

¹⁰⁴ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 161.

¹⁰⁵ DOMINIK BRIGOVIĆ (bilj.101), 33.

¹⁰⁶ ZDENKA JANEKOVIĆ RÖMER (bilj.98), 124.

¹⁰⁷ RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj.1), 161.

¹⁰⁸ JAMES HALL (bilj.6), 35.

¹⁰⁹ DOMINIK BRIGOVIĆ (bilj.101), 181.

¹¹⁰ Isto, 181.

¹¹¹ ZDENKA JANEKOVIĆ RÖMER (bilj.98), 135

¹¹² Isto, 136.

¹¹³ DOMINIK BRIGOVIĆ (bilj.101), 41.

¹¹⁴ ZDENKA JANEKOVIĆ RÖMER (bilj.98), 124.

¹¹⁵ Isto, 128.

dubrovačke slobode od mletačkih osvajača. Bio je budan dok su građani spavali i sa svojim nebeskim ratnicima spriječio je osvajanje Dubrovnika. Prema legendi, sv. Vlaho se predstavio svećeniku Stojku kao zapovjednik vojske poslan s neba, mučenik i biskup. Saznavši za to, vlastela je sazvala vijeće, okupila mnoštvo ljudi, obranila grad i uzela sv. Vlaha za svog zaštitnika.¹¹⁶ Od tada je lik sv. Vlaha na državnom barjaku, novcu i pečatu. Njegovi kipovi nalaze se na gradskim zidinama i utverdama.

Inače, do opisanog događaja, Dubrovčani su kao svoje zaštitnike slavili svetog Srđa i svetog Baka, bizantske svece ratnike.¹¹⁷

U Moćniku Katedrale u Dubrovniku pohranjene su mnoge relikvije sv. Vlaha. U Moćniku ima više od 180 predmeta, a neki od najbitnijih relikvija povezanih sa sv. Vlahom su: relikvijar Svetog Križa, moćnik glave, moćnik lijeve ruke, moćnik desne ruke, moćnik noge i moćnik grkljana.¹¹⁸

Te relikvije, se na *Festu* sv. Vlaha (3. veljače), zajedno s drugim moćima, nose u procesiji kroz Grad.¹¹⁹

Festa sv. Vlaha bila je i još uvijek je najvažniji događaj u Dubrovniku, u kojem sudjeluju političke i vjerske gradske vlasti kao i svi stanovnici. Svetkovanje sv. Vlaha na dan 3. veljače, prema gregorijanskom kalendaru, bilježe kronike već 1190. godine, iako su se događale i ranije, no one su procvale nakon 1358. godine.¹²⁰

¹¹⁶ ZDENKA JANEKOVIĆ RÖMER (bilj.98), 129.

¹¹⁷ DOMINIK BRIGOVIĆ (bilj.101), 41.

¹¹⁸ Isto, 107.

¹¹⁹ Isto, 107.

¹²⁰ Isto, 123.

Zaključak

U ovom završnom radu prikazano je deset svetaca zaštitnika hrvatskih gradova s područja Istre, Kvarnera i Dalmacije: sv. Eufemija kao zaštitnica grada Rovinja, sv. Toma kao zaštitnik grada Pule, sv. Jakov kao zaštitnik grada Opatije, sv. Vid kao zaštitnik grada Rijeke, sv. Juraj kao zaštitnik grada Senja, sv. Krševan kao zaštitnik grada Zadra, sv. Rok kao zaštitnik grada Drniša, sv. Nikola kao zaštitnik grada Komiže na Visu, sv. Dujam kao zaštitnik grada Splita te sv. Vlaho kao zaštitnik grada Dubrovnika. Sv. Dujam i sv. Vlaho imaju poveznicu s gradovima čiji su zaštitnici, dok svi ostali to nemaju. Odabrani su za zaštitnike zbog njihove važnosti u pojedinim povijesnim situacijama npr. sv. Roka kao zaštitnika od kuge odabrao je Drniš kad je vladala epidemija kuge. Kao zaštitnici prikazuju se sa svojim atributima te modelima štićenih gradova u ruci. Sveci zaštitnici imaju značajnu ulogu u životu gradova osim u religijskom smislu tako i u svjetovnom te kulturološkom.

Literatura

1. JOSIP ANTOLOVIĆ, Duhovni velikani, Sveci Katoličke crkve, II. dio: srpanj – prosinac, Zagreb, 1998.
2. AMBROZIJE BENKOVIĆ, Sveti Juraj Mučenik, Sarajevo, 1938.
3. Bibliotheca sanctorum, br. X., Rim, 1968.
4. Bibliotheca sanctorum, br. XI., Rim, 1968., 264.-273.
5. Bibliotheca sanctorum, br. XII, Rim, 1969., 1244.-1248.
6. DOMINIK BRIGOVIĆ, Sveti Vlaho, Zaštitnik Dubrovnika, Dubrovnik, 2012.
7. GIUSEPPE CUSCITO, Kult svete Eufemije i potonuće fantomske Cisse u rovinjskoj tradiciji, u: Translatio corporis beate Eufemie, Rovinj, 2000., 68-80.
8. MARKO DRAGIĆ, Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata, u: Nova prisutnost 11 (2013) 2, 165.-182.
9. ARSEN DUPLANČIĆ, MILAN IVANIŠEVIĆ, SLAVKO KOVAČIĆ, Sveti Dujam – štovanje kroz vjekove, Split, 2004.
10. BRANKO FUČIĆ, Sveti Vid, katedrala, Rijeka, 1994.
11. JAMES HALL, Rječnik tema i simbola u umjetnosti, Zagreb, 1991.
12. FRANJO EMANUEL HOŠKO, Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest Crkve, u: Bogoslovska smotra 44, Zagreb, 1974.
13. RADOVAN IVANČEVIĆ, Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i uvod u ikonologiju, Zagreb, 1985.
14. ZDENKA JANEKOVIĆ RÖMER, Sveti Dujam i sveti Vlaho: uporište metropolije i uporište Republike, u: Hagiologija, Kultovi u kontekstu, Zagreb, 2008.
15. MARIO JURIŠIĆ, Sveti Nikola Putnik, Metković, 1972.
16. PIERO LAZZARIN, Sveci kroz crkvenu godinu, Zagreb, 2010.
17. A.M. ORSELLI, Modeli svetosti i hagiografski modeli na latinskom zapadu, Augustinianum, 1999.
18. ŽELJKO RAPANIĆ, MILAN IVANIŠEVIĆ, Sveti Dujam, Split 1997.
19. ELISA RICCI, Mille santi nell' arte, Milano, 1931.
20. Rijeka sv. Vida, IPC Rijeka, 1991.
21. TOMISLAV J. ŠAGI – BUNIĆ, Povijest kršćanske literature, Zagreb, 1976.

22. FRANJO ŠANJEK, Sveta Eufemija Kalcedonska, Povijesni prilozi o životu i štovanju, u: *Translatio corporis beate Eufemie*, Jubilarno izdanje u povodu 1200. obljetnice prenošenja moći sv. Eufemije u Rovinj, Rovinj, 2000., 82-92.
23. JERONIM ŠETKA, Hrvatska kršćanska terminologija, Split, 1976.
24. STANKO JOSIP ŠKUNCA, Prošlost Crkve u Istri, Pazin, 2014.
25. TRPIMIR VEDRIŠ, O podrijetlu i najranijem kultu zadarskog zaštitnika svetog Krševana, u: *Ars Adriatica* 4/2014, 29.-42.

Popis priloga

1. Andrea Mantegna, *Sveta Eufemija*, Museo nazionale di Capodimonte, Napoli, 1454.
2. Caravaggio, *Nevjerni Toma*, Bildergalerie, Potsdam, 1600. -1601.
3. Pieter Paul Rubens, *Sveti Jakov Stariji*, Museo del Prado, Madrid, 1610. -1612.
4. Sveti Vid, Rijeka, 1509.
5. Rafael, *Sveti Juraj ubija zmaja*, National Gallery of Art, Washington, D.C., 1504.-1506.
6. Michele Giambono, *Sveti Krševan*, crkva San Trovaso, Venecija, 1450.
7. Francisco Ribalta, *Sveti Rok*, Museum of Fine Arts, Valencia 1610.
8. Tizian, *Sveti Nikola*, crkva sv. Sebastijana, Venecija, 1564.
9. Girolamo da Santa Croce, *Sveti Dujam*, detalj s polipitha, franjevačka crkva na Poljudu, Split, 1549.
10. Nikola Božidarević, *Sveti Vlaho i sveti Pavao*, desno krilo triptiha, kapela obitelji Bundić u dominikanskom samostanu u Dubrovniku, početak 16. stoljeća